

A személyes források – önéletírások, naplók, visszaemlékezések – mindig is kedvelt olvasmányok voltak, különösen, ha írójuk ismert ember, politikus, művész volt, vagy maga a leírt tevékenység – vadászat, utazás ismeretlen tájakon, esetleg különleges, közismert események, háborúk, forradalmak, katasztrófák átélése – tette azt vonzóvá az olvasó számára. Híres emberek esetében a műfaj egyfajta marketing tevékenységként is szolgálhatott, erre az egyik legkorábbi példát Iulius Caesar híres feljegyzései szolgáltatják.¹

Az elmúlt évtizedben a történész szakma is felfedezte a maga számára azokat a narratív forrásokat, amelyek többnyire nem a nyilvánosság számára íródtak, könyvtárak helyett magánkézben, vagy levéltárak polcain őrződnek, szerzőik pedig hírességek helyett a hétköznapi emberek. Ahogy Kövér György írja e szám bevezető tanulmányában: *Részben a korábban érdektelennnek tartott információk halmaza értékelődött fel a [történészek] szemében, részben az, ahogy a megélt történelem sokszínűsége bontakozik ki az egyéni ízű és zamatú személyes elbeszélések által.* Ezek a források tehát szubjektívek, erős szálakkal kötődnek a korhoz, az elbeszélő személyiségéhez és társadalomban elfoglalt helyéhez, kellő forráskritikával kezelve azonban a történetírás fontos dokumentumai. Gyakran nem is maga az ún. történelmi valóság, hanem annak tükröztetése a kutatás tárgya.² A Soproni Szemle mostani, tematikus számában olyan emberek magán-feljegyzései kerülnek feldolgozásra, akik munkájuk, társadalmi pozíciójuk révén a korabeli soproni közélet elismert személyiségei voltak. Simon Elemér politikus, főispán, Winkler Oszkár építész szigorúan magáncélra vetette papírra sorait, ahogy a reformkori kisasszony, Slachta Etelka is. Kivételnek talán Becht Rezső tekinthető, aki amellet, hogy a vasárugyár vezető tisztviselője, elismert író és fordító volt. Bár nem számított írása megjelenésére, és nem is állt szándékában azt belátható időn belül a nyilvánosság számára elérhetővé tenni, azt remélte, hogy mintegy palackba zárt üzenetként idővel megtalálja olvasóját. Kövér György idézett állítását is alátámasztva, a következőket írta önéletírása IV. fejezetében:

Kinek a számára írom én ezeket a visszaemlékezéseket, ezt az életvégi mérleget, ahogy az előszóban neveztem? Gyermekeim nincsenek, akik családi krónikaként őrizhetnék. Olvasóközönségem több évi hallgatásom folyamán elfelejtett, vagy legalábbis erősen

¹ Commentarii de bello gallico, Commentarii de bello civili.

² Lásd Tóth Imre tanulmányának bevezetőjét.

meggyériült, a kortársak, akiket írásom a tanú érdeklődésével tölthetne el, elszéledtek, napról-napra fogynak.

Hát akkor miért és kinek a számára?

Azért, mert minden élet érdekes és érdemes a feljegyzésre, akkor is, ha nincsenek benne lélegzetelállító történetek, történelmet irányító tettek, rendkívüli szenvedélyek és szenvedések, barátságok halhatatlan kortársakkal, sötét bűnök és lángoló erények, hanem csak egyszerű érzések, egyszerű gondolatok és cselekedetek, olyanok, melyeknek értéke és szépsége éppen egyszerűségükben rejlik.

Az önéletrajz az emberiség történetének egyetlen emberre és annak körére lecsökkentett vetülete, parányi részecske a végtelenben, mint minden a világmindenségben. Tehát úgy írom az életemet, mint végtelen kicsi hozzájárulást, mint mikro-adalékot az egyetemes történelemhez, arra gondolva, ha a kataklizma, amely felé az emberiség most sodródni látszik, ezeket a lapokat megkímélné, akkor egy új emberiség majdani kutatója talán talál bennük néhány adatot az atomtragédia előtti kor egy tanújának életútjáról.³

Jelen írásunk mellett, hogy szerény példaként szolgál a bevezető tanulmány elméleti alapvetéséhez, szeretné felhívni a figyelmet Becht Rezső önéletírásának helytörténeti vonatkozásaira. Terjedelmi okokból a visszaemlékezéseknek a szerző gyermek- és ifjúkorára vonatkozó bejegyzéseivel foglalkozunk. Végpontnak az I. világháború kitérését tekintjük.

Becht Rezső 1893. június 5-én született Sopronban, 83 évvel később, 1976. július 6-án ugyanitt érte a halál. Tanulmányait az evangélikus líceumban és Lipcsében, a kereskedelmi főiskolán végezte. Az I. világháborúban katona, 1915-től hadifogoly. 1920-ban tért vissza a városba. Előbb a Wiener Bankverein soproni fiókjában dolgozott, majd 1926-tól a Vasárugyár vezető tisztviselője különböző beosztásokban egészen 1955-ig, amikor saját elhatározásából nyugdíjba vonult. Magyar és német nyelven írt, fordítóként magyar költők, köztük Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Áprily Lajos verseit fordította németre. Számos műve kötődik szülővárosához. 1941-ben elnyerte a soproni népszavazás emlékére alapított Húség-díj irodalmi aranyérmét.⁴ Három évtizeddel később a Soproni Városi Tanács Lackner éremmel, majd 1973-ban, 80. évében Pro Urbe-díjjal tüntette ki. Főbb művei: *Szomeya-szan nevetett* (elbeszélések, Sopron, 1935); *Kozmische Legende* (versciklus, Sopron, 1934); *Wiedersehen mit Russland* (útleírás, Sopron, 1934), *Soproni évszakok* (esszé, megjelent a Soproni Szemle 1938. évi számaiban, illetve külön kötetben Sopron, 1939.) és nem utolsósorban cikkünk témája, *A bűvös henger*, ami a Soproni Füzetek sorozatban jelent meg folytatásokban.⁵

A szerző neve máig ismerősen cseng a városban, a Löverekben utca viseli a nevét. Sarkady Sándor mondta róla gyászbeszédében: *magyar író volt, felelősségét*

³ A bűvös henger IV. fejezet. In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 14.

⁴ Szabó Jenő: Emlékező gondolatok Becht Rezsőről (1893–1976). In: SSz. 30 (1976), 361–365. Különösen 362.

⁵ 1988 és 2009 között. Becht Rezső írásainak bibliográfiája. In: SSz. 30 (1976), 366–374.

érző, tiszta tollú írástudó... olyan valaki, aki maradandót alkotott.⁶ A művelt olvasóközönség elsősorban a Soproni Szemlében leközölt esszéit és verseit ismeri, a bécsi és prágai vezető napilapokban, illetve – ritkábban – Budapesten megjelenő verseit és novelláit kevésbé.⁷ Ahogy a művészek, írók többsége, ő sem tudott megélni műveiből. Az alkotásra – ahogy ezt többször leírta – esténként, szabadidejében kerített sort, a mindennapi megélhetést, hosszú és gyakori utazásait Európa és a világ távolabbi zugaiba vasgyári munkája biztosította. 1973-ban Szabó Jenő köszöntötte a 80 éves szerzőt,⁸ aki *Vidéken él, kisvárosban, de soha, egyetlen pillanatra sem az, akit „helyi írónak” lehetne nevezni...*⁹ Ő az a soproni író, akinek európai horizontja van, de mégis velejéig soproni. ... Világlátása teszi hitelessé azt, amit szülővárosáról ír. ... Nagyon sokban neki köszönhető, hogy a harmincas és negyvenes években a rádióban, nagylapok hasábjain Sopronról szóló hang európai hangvételt, – rendszerint az ő hangja.¹⁰ Az *én városom* című bevezetőjével indult 1937-ben a Soproni Szemle.

1. kép. A fiatal Becht Rezső, 1926. október 17. SL XIV. 103.

⁶ Sarkady Sándor: Beszéd Becht Rezső sírjánál (1976. július 12.). In: SSz. 30 (1976), 374.

⁷ Neue Freie Presse, Neues Wiener Tagblatt, Pester Lloyd, Prager Tagblatt.

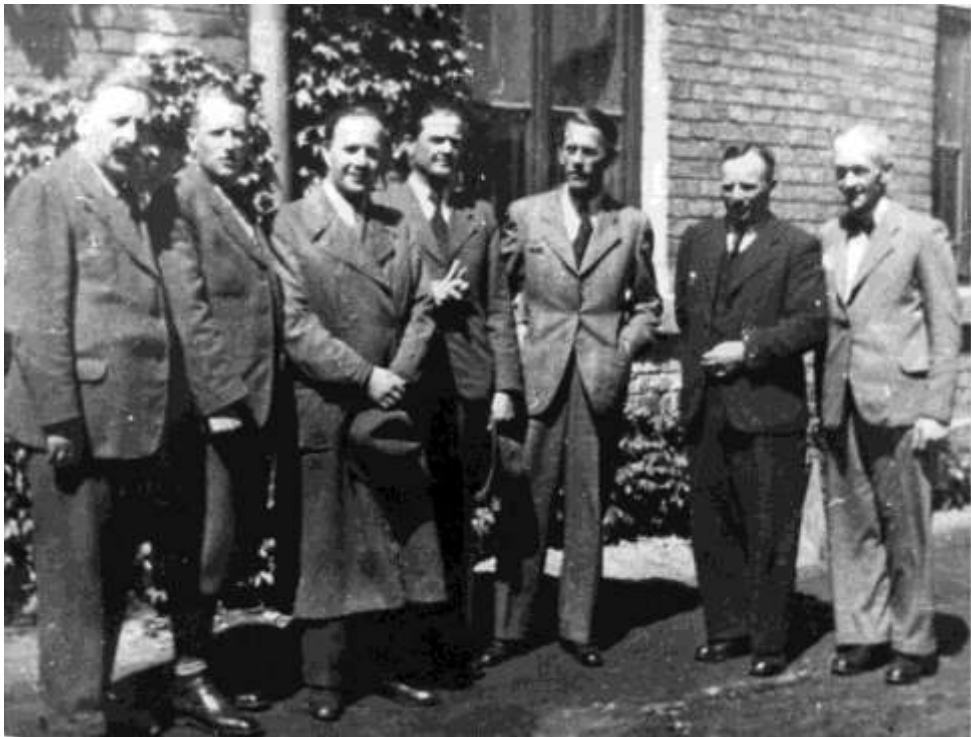
⁸ Szabó Jenő: Becht Rezső 80 éves. In: SSz. 27 (1973), 3. sz. 97–102.

⁹ uo. 98.

¹⁰ uo. 101.

Ezt követően is sorjáznak cikkei a folyóiratban. A 32 megjelenésből 13 esik az 1937 és 1944 közötti időszakra.¹¹ A két háború közötti idő életének legtermékenyebb korszaka. Szülővárosa rangos írónak ismeri el, könyveit, cikkeit két nyelven olvassák, előadásait a Frankenburg Irodalmi Körben zsúfolt ház hallgatja.

A 30-as évek második felétől érzékeny idegrendszere jelzi a háború közeledését. Az Anschlusst követően utazásait nem folytatja, nem hajlandó Hitler uralma alatt álló területre lépni, ott publikálni. A háborút nem tudja kikerülni, tehetetlenül, mély fájdalommal látja a város és lakói szenvedéseit, pusztulását.

2. kép. Becht Rezső lengyel menekültekkel a zárgyárban 1939–1941 körül.
A fotó Sabjanics József tulajdona

1945 után lefoglalja az orosz tulajdonba került gyár sorsa. Amint teheti, nyugdíjba vonul. Ezt követően kezdi el írni kor- és életrajzi visszaemlékezését. Szuverén és világpolgár egyénisége, ránézésre is megnyilvánuló „úriember” volta

¹¹ Közöttük A szülőváros felfedezése (1939), Város és erdő (1939), Sopron és a soproniak (1942).

gyanússá tette a politika szemében. Kiváló szakmai munkája, nyelvtudása viszont nélkülözhetetlenné tették a vasgyárban. Emellett közismert németellenes nézetei és letartóztatása 1944 októberében megóvják a komolyabb atrocitásoktól, a személyét övező bizalmatlanság és gyanakvás azonban kétségkívül hozzájárul ahhoz, hogy az 1950-es és '60-as években alig publikál. *A hallgatás és magányos munka, ez a belső fogság második súlyos korszaka életének.* – írta Szabó Jenő. *A politikai helyzet változásával azonban körülötte is enyhülni kezd a légkör.*¹²

A Soproni Szemlébe annak újraindulását követően kezdetben megemlékezéseket ír, például Soproni Horváth József, Kássa Gábor festőkről, Heimler Károlyról, és kulturális eseményekről tudósít. Elszigeteltsége oldódásával jelenik meg két jelentősebb írása. 1969-ben Löveri változások címmel a Lőverek kialakulásáról, történeti fejlődéséről, jelenéről publikál.

3. kép. Az idősödő író feleségével egy túrán SL XIV. 103.

---

¹² Szabó 1976. 365.

Ebben – áttételesen, de nagyon határozottan – a Lőverben folyó oda nem illő építkezések ellen emeli fel a szavát. 1973-ban a századforduló líceumi diákéletét mutatja be. Közben folyamatosan dolgozik *A bűvös henger*en. Szabó Jenő írja a körülményekről: *Hallgatása ... csak kifelé, a nyilvánosság felé szólt, az író maga nem hallgatott el. Ha a jelennek nem írhat, ír a jövőnek: ekkor kezd bele „A bűvös henger” című önéletrajzi írásába és írja majd egy évtizeden át azzal a szilárdan eltökélt elhatározással, hogy ... életében nem kerülhet nyilvánosságra. Jelenleg „Öreg szemmel” című munkáján dolgozik. Ezerötszáz oldal kézírata vár kiadásra. Nem tudja, megjelentetheti-e. A jövő helytörténésze azonban bizonyosan megtalálja könyv alakban vagy kéziratban a levéltár polcain. Becses dokumentum lesz ez számára. Egy drámai emberöltő hivatott szemtanúja szól belőle.*¹³ Míg tehát a szerző visszaemlékezése előszavában távoli, az atomkort követő megjelenést vizionál, a barát ennél közelebbi nyilvánosságot, legalábbis hozzáférést jósol. Becht azzal, hogy kéziratait közgyűjteménybe szánta, mindenképpen biztosítani kívánt számukra egyfajta nyilvánosságot, a bennük szereplő, még élő személyekre való tekintettel azonban a hozzáférhetőséget jóval a halála utánra tervezte.

Az író hagyatéka a Soproni Levéltárban és az Evangélikus Líceumban található. Előbbi fondszáma XIV.103. A hét doboznyi irategyüttes nagyobbik fele 1994-ben került a levéltárba. Nyomtatásban megjelent és kézíratos munkái mellett előadásokat, beszédeket, visszaemlékezéseket, tanulmányainak és fordításainak kéziratait tartalmazza. Utóbbiak közül terjedelmében is kiemelkedik Georgius Agricola latin nyelvű nagy művének¹⁴ fordítása. Itt találhatóak a róla írt cikkek és gazdag levelezése, valamint néhány családi fénykép. A levelezőpartnerek közé tartozott a németországi emigrációban élő Peéry Rezső, Kónya Lajos, Basinszky István, Berecz Dezső, Keresztury Dezső, Babits Mihály, Sárközy György, Tolcsvay Nagy Géza. Hiányzott ebből az anyagból *A bűvös henger* kézírata, ami Sarkady Sándor szívességének köszönhetően 2010-ben került be a gyűjteménybe. Az író utolsó éveinek feljegyzéseit Sopron 1960-as és '70-es évekbeli kulturális életéről más kéziratokkal és néhány személyes tárggyal együtt a líceum könyvtára őrzi.

A bűvös henger

A visszaemlékezés – alcíme Nagyismétlés az életből –, amelynek csaknem 900 gépelt lapja 12 éven át íródott, címét a kaleidoszkópról kapta, ami megforgatva mindig más és más alakzatot vesz fel. 1988 és 2009 között került publikálásra a Soproni Füzetek című éves megjelenésű művészeti antológiában, Sarkady Sándor őrítő gondozásában. A kényszerűen elhúzóódó megjelenés miatt a kíváncsi

¹³ Szabó 1976. 365. és Szabó 1973. 102.

¹⁴ Georgius Agricola: Tizenkét könyv a bányászatról és a kohászatról [...]; ford. Becht Rezső; szerk., a bevezetőt, a tanulmányt, a lábjegyzeteket és személyjegyzékeket írta Molnár László; kiad. az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület. Budapest, 1985.

olvasónak 21 évet kellett várnia a teljes kézirat megismerésére. A kis példányszámból eredően az időközben bekapcsolódóknak sem könnyű a korábbi számok felkutatása, megvásárlása. A mű irodalmi és történeti értéke miatt több alkalommal is felvetődött egy új, kötet(ek)ben való teljes megjelenés igénye. Kovács József László írta Becht Rezső életművéről: *Valódi értékeit akkor ismernénk meg igazán, ha akadna végre kiadó, amely a teljes életmű közzétételére vállalkozna.*¹⁵ Ez a kijelentés *A bűvös hengerre* különösen igaz. Jó alkalmat kínálna a megjelentetésre az író születésének 120. évfordulója 2013-ban, a vaskos kézirat magas kiadási költségei miatt azonban nem tűnik realizálhatónak ez az elképzelés.¹⁶

A kézirat színvonala természetszerűen nem teljesen egyenletes, összességében azonban mindenképpen figyelemre méltó. Helytörténeti szempontból leginkább a gyermekkor, a népszavazás körüli időszak, az 1941–45 közötti háborús évek, majd az 50-es évek bemutatása a legértékesebb. Becht melankolikus, mindig a kívülről állóssággal, a magánnyal birkózó személyiségén szűrte át a megélteteket. Írása legjobb fejezeteiben túllépve egyéni sorsán meggyőzően és hitelesen rajzolja fel a város és lakói mindennapi életét a 19–20. század fordulójától az 1960-as évekig. Rendkívüli beleérző képessége, nyitottsága, szolidaritása a társadalom éppen nehéz helyzetben lévő rétegei iránt segítettek abban, hogy felülkerekedjen társadalmi státusa szemléleti korlátain. Nézőpontja nem a kisvárosi notabilitásé, hanem a jóra és a rosszra egyaránt érzékenyen reagáló, ugyanakkor az eseményeket kellő távolságtartással kezelni tudó értelmiségieé. Ez teszi rokonszenvenessé személyiségét, érdekesítővé és hitelessé írását.

Az első fejezet a távolabbi, lutheránus ősokról szól, akik a 18. század elején a Rajna vidékről, Hessen környékéről érkeztek a Tolna megyei Szárazdra. Iparosok és molnárok voltak, majd a leszármazottak tanítók, lelkészek, mérnökök, tanárok. Nagyszülei Bonyhádra kerültek. Néptanító nagyapja két gyermekágyi lázban elhunyt feleséget temetett el, 12 gyermekéből hat élte meg a felnőttkort. Kolerajárvány, sáska- és patkányjárás, tüzvész, szélütött harmadik feleség jelzik a küzdelmes életút állomásait. Az anyai rokonság sorsa simább, kevésbé hányatott volt. Alsau környékéről érkeztek Sopronba, a nagyapa Flasch János evangélikus tanító, a nagymama, Heldrich Borbála, egy vendéglős gyermeke, fiatal korában a „város legszebb lánya”.

A kereskedő-inasként induló apa, id. Becht Rezső életútja a kor egyik jellemző karrierpályáját rajzolja fel. Embert próbáló inas-, majd segédévek után került egy lelkész rokon segítségével Sopronba, Rácz Ágoston vaskereskedőhöz. Munka mellett elvégezte a kereskedelmi szaktanfolyamot és a reáliskolát, így alapozta

---

¹⁵ Kovács József László: Két kétnyelvű soproni író: Boháti Róbert és Becht Rezső In: A Soproni Parnasszus Sopron-Ódenburg kétnyelvű irodalma a kezdetektől napjainkig Bp., 2003. 298. 193–196. Az idézett sor: 196.

¹⁶ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára 2011 tavaszán pályázatot nyújtott be a Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakkollégiumához a helytörténeti szempontból fontos fejezetek kiadásra történő előkészítésére, a szakirányú használatot segítő mutató- és jegyzetapparátus elkészítésére. A beszükülő pályázati források miatt azonban a kollégium nem tudott támogatást biztosítani.

meg szakmai előrejutását. Russ János Nepomuk bornagykereskedőnél könyvelő, 1898-tól a takarékpénztár ellenőre, végül irodafőnöke.

Az édesanya léte „a vicinális vasutak csöndes tempójában haladt ismerős tájakon.”¹⁷ Életében a nagy törést a háború, az azt követő infláció és fia hadifogsága jelentette. A szülők 1891 augusztusában kötöttek házasságot. Rezsőt még két gyermek, Irén és Kálmán követte. A szülők kezdetben a Hosszúsor 14-ben béreltek háromszobás lakást, közvetlenül az Élesszögnél, a Tiszti Leánynevelő Intézettől balra eső második házban.¹⁸

A kézirat egészének áttekintése sokszorosan meghaladja e rövid ismertetés kereteit. Annyi bizonyos, hogy a megírásával töltött 12 év alatt óhatatlanul módosult az induláskor kialakított szerkezet, a munka túlburjázott az eltervezett kereteken. Több alkalommal került betoldásra egy-egy vers, vagy prózai szöveg. Ezek közül a legjelentősebb a Levelek Európából, ami Sopron II. világháborús éveit mutatja be. A kéziratban aránytalanul nagy terjedelmet foglal el a szerzőben maradandó nyomokat hagyó hat évnyi hadifogság leírása. Ennek egyik oka az lehet, hogy ezekben az években részletes naplót vezetett. Előre haladva az időben a narratíva szakadozottabbá válik, a lineáris időrend olykor felborul, be-beugrik a jelen, például egy líceumi öregdiák találkozó kapcsán. A visszaemlékezés naplószerű elemekkel bővül, vagy fiktív levélfolyam formájában kerül közreadásra.¹⁹

A következőkben néhány tematikus csoportosításban közölt, a szerző gyermek és ifjúkorába kalauzoló idézettel szeretném példázni a fentebb írottakat annak leszögezésével, hogy az idézetekből kiolvasható békés és nyugalmas kép a továbbiakban már nem jellemző. A „boldog békeidők”, a gyermek- és ifjúkor elmúlásával az idillre rávetődnek a 20. század történelmének sötét árnyai. A válogatás során arra törekedtem, hogy az adott időhatáron (1896–1914) és terjedelmi kereteken belül az olvasó áttekintést kapjon a korabeli kisvárosi élet főbb színtereiről, a korszak soproni szokásairól és normáiról, felismerje az író megközelítési módját és hangját, viszonyulását a városhoz és önmaga gyermekkori énjéhez, szem előtt tartva a Kövér György tanulmányban kifejtett „énazonosság” kérdéskörét. Az idézetek a kézirat I. része II–III–IV., illetve VI. fejezetéből származnak. A lábjegyzetekben a gépelt kézirat oldalszáma helyett a könnyebben hozzáférhető Soproni Füzetekre hivatkozom. A tematikus címek a közreadótól származnak.

¹⁷ A bűvös henger. II. fejezet. In: Soproni Füzetek '91 szerk. Sarkady Sándor, 41.

¹⁸ Az utca 1906-ban, a fejedelem hamvai hazahozatalának tiszteletére kapta a Rákóczi nevet.

¹⁹ Levelek Európából (kézirat, 1946) A bűvös henger II. rész IX. fejezetébe (A hét szörnyű esztendő) illesztette be a szerző. In: Soproni Füzetek 2007. szerk. Sarkady Sándor, 10–68.

Sopronról

Mint a cseppben az óceánt, úgy éreztem belesűrítve ebbe a tájba és városba a földkerekség minden zöldjét, hegyét-völgyét, minden fáját, bokrát, fűvét, virágát, minden madarát, bogarát, – a természet végtelen világát és az emberkéz alkotta város régi házainak minden mesemondó varázsát.

Mit sem tudtam még építészetről, stílusokról, de ha a Templom utcai ódon konventházban, ahol nagyanyám lakott, erőlködve kinyitottam a napsugármintás, vaskopogtató kaput és a boltíves kapualj nyirkos homályában találtam magam, szemben az udvar árkádsorával, akkor valami boldogító bizsergés támadt bennem. És sok ilyen ódon házban jártam. Mama kalaposnője a Zöldházban²⁰ lakott, az emeleten, ahol valamikor országgyűléseket tartottak, nagyanyám bátyja az Ógabona téren, egy irtatlan vastag falú ház első emeletén, tíz méter hosszú szobákban, a kapu felett pedig, a zárókőben egy szám derengett: 1658.

A Szent Mihály templom és a Kecse-templom gótikája, a Tűztorony, a Storno-ház, anyám szülőháza, az Eggenberg-ház a közsószékkal az udvaron, és általában Sopron zegzugos utcái, szendergő terecskái eleinte ösztönösen hatottak rám, és mikor később, évek múlva már tudatosan kutattam a régi épületekben a nemes arányok szépségét és a történelmi vonatkozásokat, akkor szeretetem irántuk azon a hőfokon állapodott meg, amely a boldog házasságokat tartja egyenletes melegen.²¹

Millennium, az első emlék

1896-ban, amikor Magyarország ezeréves lett, én három esztendő voltam. Az ezer év öröme nagy illuminációt rendeztek az egész országban, s így Sopronban is. Minden ablakban egy sor gyertya lángolt. A Belváros szűk, kanyargós utcáiban az ódon házak ezer lobogó lángocska fényében imbolyogtak, és az áramló embertömegek arcán villódzó visszfények cikáztak.

Szüleim kezébe kapaszkodva én is ott tipegtem a macskaköveken a csudálatos derengésben. Amikor kiértünk a Városház térre, a csoda az éjig csapott. Ott állott az új Városháza, száz ablakával, és minden ablakban a gyertyák fényfüzérével. A Városháza mellett pedig a Tűztorony táncolt a sötét ég háttére előtt, teletűzdelve lüktető gyertyalángokkal, fel egészen a kétfejű sasig.²²

A bérház

Az erdők, tisztások, napos domboldalak és nedves szurdokok illatát, a tehénistálló gőzét ősszel felváltotta a városi bérház szűk udvara és a mosókonyha ablakán kigomolygó szappanszagú gőz felhője. Ott, a mosókonyha ablaka felett volt a mi konyhánk ablaka, ahonnan édesanyánk pillantása állandóan végigpásztázta az udvart s benne minket, a ház nagyszámú gyerekeit.

²⁰ Másként Caesar-ház, Hátsókapu u. 2. Az 1681. évi országgyűlés alkalmával itt ülésezett a felsőház.

²¹ A bűvös henger III. fejezet In: Soproni Füzetek '92, szerk. Sarkady Sándor 35.

²² Uo. 15.

Felnőtt szemmel nézve bizony kopár udvar volt, de mi, gyerekek, szűz szemünkkel mindennap valami újat fedeztünk fel benne. Elsőbben is itt volt a hatalmas kapualj a fecskéfészkekkel és a fiókákat etető, cikázó fecskeszülőkkel. Nagyszerűen lehetett itt falhozverősdit játszani a labdával, vagy csigát pörgetni, vagy színes golyókkal gurigázni. A félig nyitva álló nehéz kapun minduntalan bejött valaki. Hol ágfalvi tejesasszony, aki harsányan bekiáltott az udvarba: „Kaffⁿns ma a Mülli a, oder an Putter, oder an Rahm!” – hol az őszeres zsidó tudakolta, hogy „Nyúlbőr van-e eladó?”, hol a szelíd szemű 48-as honvéd, kopott, barna atillában, ősz Kossuth-szakállal, aki verklijen a Kossuth-nótát nyekergette. Őt nagyon tiszteltük, áhítattal álltuk körül, és amikor az ablakokból potyogni kezdtek a papírba csavart pénzdarabok, akkor hazafias buzgalommal szedtük össze őket a macskakövek közül.²³

Ez a Hosszú sor 14. számú egyemeletes sarokbérház az Osztrák–Magyar Monarchia népegyvelegének parányi mása volt. Akkoriban még nem akasztották ki a lépcsőházban a lakók névjegyzékét, de ha lett volna ilyen, az idegen aligha tudta volna a nevekből megállapítani, hogy ki milyen nemzetiségű.

A latin nevű házmester-szobafestő, Félix Johann, „poncichter” volt. Felette az emeleten a Nibelung-szöke és kék szemű Eberhard-család lakott és tagjainak germán külsejét a legízesebb magyar beszéddel cáfolta meg. Velük ellentétben a kövér Károlyi néni és két agglegény fia csak németül beszélt egymással, míg előzvegyült hűguk, Brzobohátyné és két gyermeke, ropogós nevük dacára, egy szót sem tudtak szlovákul. A fiatal orvos, dr. Scheffer Oszkár, 48-as függetlenségi, tehát piros–fehér–zöld volt, viszont a soproni házi-ezred cseh karmestere vezénylő pálcája hegyéig schwarz-gelb. Pöttschacheréktől ritkán lehetett magyar szót hallani, Wanisch Adolfék ellenben annyira magyarnak érezték magukat, mintha legalább Wesselényi lett volna a nevük. Nagyék, a kis kadét családja, székelyek voltak, a két öreg kisasszony meg hátul az udvarban, kiknek nevét sem tudtuk, mert mindenki csak „kanári kisasszonyoknak” nevezte őket, a szobájukat betöltő énekes madarak után, talán azt sem tudták, hogy Magyarországban élnek.²⁴

Deák tér – Korzó²⁵

A háznak volt egy felbecsülhetetlen előnye, legalábbis édesanyám szemében. Ott feküdt a „korzó” végpontján, ahol a város ráérő dámái – és mamájuk oldalán – az eladó leányok gavallérjaikkal: a garnizon fiatal tisztjeivel, az ügyvédbojtárokkal, a bírósági-, pénzügyigazgatósági és egyéb közhivatali, nyugdíjjogosult és partiképes ifjakkal, a bankfiúkkal és zsenge tanárokkal, tehát az un. „aranyifjúsággal”, amely közé szívesen vegyült az idősebb generáció egy-egy tagja, a törvényszék elnöke, a polgármester, vagy a főispán, – mindezek a felsoroltak és még sok fel nem sorolt, a déli hivatali szünet alatt és a késő délutáni órákban, hagyományos sétájukat végezték, élénk és nyíltan szellemes beszélgetés közben. Valami íratlan törvény alapján a hercegi park kezdetén, tehát pontosan

²³ Uo. 27.

²⁴ Uo. 29.

²⁵ A család szaporodásával szűknek bizonyult a három szoba. A nyarait kislányként a nagyszülők Lőverében eltöltő anyuka kívánságára a Deák térre, a mai múzeum mellé költözött a család, egy kertes házba.

a mi kis házunk vonalában, a sétálók visszafordultak, amikor is az aranyifjak kecsesen átváltak a hölgyek megfelelő oldalára. Nohát, ez a fordulópontra, ez volt a ház felbecsülhetetlen előnye, mert így édesanyám, aki az egyik ablak mögötti dobogón ült, nyáron a félig nyitott zsaluk, télen a diszkrét függönyök mögött tökéletes nyugalommal és elmélyüléssel figyelhette meg Szilvássyné új kosztümjét elülről is, hátulról is, és a színház naivájának bécsi kalapdíszét, de a legújabb huszárönkéntesét is. A hét bizonyos napjain a tarka déli sétálók között, az egyházak közötti béke szép példájaként, ott lehetett látni a három felekezet vezető papjait is: a városplébánost, az evangélikus esperest, és a neológ rabbit, amint egybehangolt léptekkel sétáltak fel-alá a Löbl-saroktól a mi házunkig, a közeli Tanítóképzőből kihangzó orgona zsolttáros dallamára.²⁶

Bécs

Volt azonban egy város, melyről a soproni felnőttek mindennap beszéltek, sokkal gyakrabban, mint Budapestről. Ez a Bécs nevezetű város a Monarchia nevű valaminek a legnagyobb városa volt, és Budapesttel együtt úgy szerepelt ködös elképzelésben, mint apa és anya a családban.²⁷

Lelkesedtünk a magyar iparpártolás ügyéért és az azt népszerűsítő „Tulipán-mozgalom”-ért, amely minden kabáthajtókát teletűzdelt zománcozott, aranyozott vagy hímzett, nemzetiszínű tulipánokkal, mialatt a soproni háziasszonyok továbbra is Bécsbe szaladtak minden orsó cérnáért. Könnyen tehették, közös volt a pénz, nem kellett útlel.²⁸

Mindennapi élet

Rádió, televízió, lemezjátszó és mozi nélkül sem unatkoztunk egy pillanatig sem. Délelőtt 8–10-ig, délután 2–4-ig az iskolában ültünk, a lelkével egy óra alatt kényelmesen elkészültünk, a nap többi része a miénk volt.

Már maga a kilátás a lakás ablakaiból az utcára volt olyan érdekes, mint ma nem egyszer a televíziós ernyő.

Kora reggel tüllökszövel összeszedték a tehénpásztorok a gazdapolgár-házakból a teheneket és borjakat és kihajtották őket az Angerre legelni, ahonnan estefelé tértek vissza, megakasztva a villamos- és kocsiközlekedést. A bocijaik vidáman ugrándoztak, a tehenek ringó tőggel meg-megálltak a kapuk előtt, amíg fel nem ismerték az igazit, és boldog bögéssel befordulhattak az istállójuk felé.

A Délivasút „indóházához” a vonatok érkezésekor kirobogott néhány elegáns „gumirádler”, a skótkockás takaróval leterített bakon pepitanadrágosan, keménykalaposan, a száj szegletben a virzsiniával Babka Sáni meg a többi, bécsi mintára kipomádézott fiákeros. A fényes szőrű, ragyogóan felszerszámozott lovak ügetését még nem zavarták az autók lóerői, de nem mert velük versenyt futni a század első éve óta csilingelő, sárgakocsis soproni villamos sem.

²⁶ A bűvös henger IV. fejezet 1. rész. In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 18.

²⁷ Uo. III. fejezet In: Soproni Füzetek '92 23.

²⁸ A bűvös henger IV. fejezet 1. rész. In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 30.

Nyári napokon többször is megjelent az utcában két tűzoltó, a kétkerekű talyigára feltekert víztömlővel, melyet bekapcsoltak a hydránsba és nagy szakértelemmel és nem kevés kajánsággal, magasan ívelő sugárral locsolni kezdték az úttestet és a járdát, ahol a hölgyek aggódalmasan felhúzták három centivel a hosszú szoknyát, nehogy a szétfreccsenő cseppek kárt tegyenek toalettjükben. Az utcagyerekek, akiknek nem volt mit félteniük, úgy táncoltak a vízsugár előtt, mint a granadai arénában a torrero a bika előtt, és örömiük akkor volt teljes, ha a tűzoltó telibe találta egyik pajtásukat.

Télen viszont a lámpagyújtogatót volt jó nézni, amint az esti szürkületben sorra fellobbantotta a gázkandelábereket és a hideg, sárgászöld fényernyő szétterült a havas járdán.²⁹

Elemista korom nyári napjai rendszerint azzal kezdődtek, hogy anyám már kora reggel elment velem a Nagyszodába, ahol hat éves koromig a női fürdő ponyvával elkerített részében, azután a férfi oldalon lévő gyerekfürdőben vitéziül lubickolnom kellett a még erősen hűvös vízben. Utána, fürdőköpenybe burkolva egy padon majszolhattam a barna bucit vagy a peracet, s közben szememet is etethettem a sötét víz fölé hajló villámsújtotta fűzek, a nádas és a Schneebergig és Raxig ringó dombok és hegyvonulatok látványával.

Fürdő után a vízmenti táj természetes szépségét felcseréltük a Neuhofer rendezett virágpompájával. Elhoztuk hazulról Irénkét a kocsiban, és a kanadai óriásfenyő tövében, a nagy virágágyak szélén, mindig egyazon padon, berendezkedtünk egész délelőttre. A pad mellett a Tavasz szobra állott, odébb társaié, a Nyaré, Őszé és Télé, szemközt padunkkal, a nagy virágszönyegen túl, bozontos fenyők és vén gesztenyefák közepette a zenepavilon.

Ez a zenepavilon nincsen már. Elnyelte az 1945-ös esztendő, amikor szovjet gépkocsiparkká változott az Erzsébet-kert, és a begóniák, muskátlik, petúniák és cannák helyén ágyúk és tankok álltak szorosan egymás mellett. A vén gesztenyefák alatt táborig konyhák füstölögtek, a katlanok alatt pedig a zenepavilon melódiáktól átítatott deszkái változtak át parázssá és füstté.³⁰

Az uszoda

A kamaszkori soproni nyarak délelőtti a nagyuszodában teltek el. Reggeli után a hónom alá csaptam a szorosra összecsavart fehér vászon fürdőköpenyt, (olyan volt, amilyent manapság a fodrászok kötnek hajnyírásnál az ember nyaka köré) bele a fürdőnadrágot, és a legelőre kicsapott csikó gondtalanságával ügettem a Káposztásföldeken át (ott, ahol ma a Pamutipar hatalmas gyártelepe és a Stadion van) a villámsújtotta vén fűzfáktól körülvevett tó felé, a Bécsi-domb lábánál.

Sötét volt a tó vize, sötétzöld, titokzatos. A kabinok félkaréján túl nádas hajladozott a Schneeberg felől lengő szellőben. Ez a nádas volt a „Wandli”, ahova kamaszexpedíciók indultak nádbugákért és kákakoszorúkért. A pénztárban a „Rézi-tánt” ült, aki ropogós „Wekni”-ket árusított, meg „Salzstangli”-kat. Elöl, az ugrótorony és a „Trambulin”

²⁹ A bűvös henger III. fejezet In: Soproni Füzetek '92, szerk. Sarkady Sándor 29–30.

³⁰ Uo. 35–36.

mellett, az uszoda fejedelme, Grobitsch mester feküdt féltetével a rövid rúdon, melynek végéről egy vacogó lányka lógott és kétségbeesett tempózás közben egyet-egyet kortyolt az uszoda sötétzöld vizéből. „Ein...zwei...drei... Fisz ausander schleiden! ...Händt zusamm”... vezényelte harcsabajusza alatt a mester, aki szikár, inas és szürke volt, mint a kiszolgált hajóktól. Rézi-tanttal ők ketten képviselték a k.u.k. szellemet az uszodában, ahol a „Wekni”-től a „Balkni”-ig mindennek német neve volt.

De a túlsó oldalon, szemben a női szakasz délelőtt 11-ig lefüggönyözött részeivel, tehát a férfifoldalon, már betört az új idő magyar úszómesterrel, magyar vezényszóval: „egy-kettő-három...Lábakat szétvetni! ...Kezeket össze!” Itt nyertem én is úszókiképzésemet még elemista koromban. Régen volt, de még ma is érzem sovány testemen a nedves gurtni ölelését és látom magam lebegni a rúdon a sötét vizek felett, libabőrös elkeseredéssel a szívemben. De két héttel később mégis csak kiúsztam az úszómester csónakjától és a szülők szurkolásától kísérve a tó közepén lévő dupla-lépcsőig, s ezzel „szabadúszó” lettem, s egyben törzstagja a Nagyuszodának.

Az évek szaporodásával – különösen a bonyhádi nyár tapasztalatai után – a vízben kívül a vízben lévő lányok is mind jobban érdekeltek. Persze ez az érdeklődés csak 11 óra után bontakozhatott ki teljes mértékben, mert addig az időpontig csak a női viháncolást hallhatta a férfifoldal a vászonfüggönyök mögül, amelyekhez lopva odaúszni és beleskelődni az áhítózott és folyton újra megkisérelt hőstettek közé tartozott. Ám Grobitsch mester, bár egyáltalán nem rendelkezett a háremörök hájával, mégis az eunuchok szigorával őrizte a nők zavartalan fürdőzését, mígnem 11-et mutatott az óra a pénztárajtó felett. Akkor csónakjával végigevezett a női részen és egymásután felgöngyölt a függönyöket. Tulajdonképpen csak szimbolikus jelentősége volt ennek az aktusnak, mert a fiatalabb és formásabb nők már tizenegy előtt kimerészkedtek a nagy vízre és a középső lépcsőre, korosabb és kevésbé mutatós társaikra bízva a szemérem és erkölcs szervezett védelmét.³¹

Az építőbank bukása³²

Még egy esemény bolygatta fel elemista életem nyugalmát. Amikor 1901. október 18-án délelőtt, iskolatáskámat lóbálva hazafelé ballagtam az iskolából, a színház előtt mindenféle embercsoportokat láttam és izgatott beszédet hallottam: „Megbukott... csödbe ment... Oda a pénz... Mindent elsikkasztott...!” És közben mindig ugyanaz a név szállt az őszi fényben: „Schladerer... a gazember!”

Odalopakodtam az egyik embergyűrűhöz, hogy megtudjam, mi az, ami a felnőtteket ilyen érthetetlen izgalomba hozza és hangos jajveszékelésre készíti. Lassan ment és időbe telt, amíg tátott szájú figyelmem segítségével kialakult bennem valamelyes kép arról, hogy ez a Schladerer nevéű bankigazgató ellopta az emberek legféltettebb kincsét – a pénzt. És most vége mindennek, mert mindenki koldussá lett.

³¹ A bűvös henger IV. fejezet 1. rész In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 23–24.

³² A bank bukása számvetevően és hosszú időre visszavetette a város gazdasági életét. V.ö.: Hárs József: A soproni Építőbank működése és bukása (Vázlatos tanulmány). In: SSz. 15. (1961) 4. 317–331.

Lélekszakadva rohantam haza és már az előszobában ordítózni kezdtem olyan hangon, mintha magam is kárvallott volnék:

– Megbukott az Építőbank! Schladerer minden pénzt elvitt!!! Egész Sopron koldus lett!!!

Szegény anyám arca elfehéredett. Lerogyott egy székre és úgy nyögte:

– Akkor a mi kis pénzünk is odavan...

A többi sírásba fúlt.

Azon a napon tudtam meg nyolc éves fejjel, hogy a pénz, amit anyám a kezembe nyom, amikor a fűszereshez szalaszt, valami igen fontos dolog az emberek szemében, és annál fontosabb, minél kevesebb van belőle.

Harmadnapra megtalálták a „szép Alfréd”-nak, Schladerernek a holttestét a bánfalvi erdőben, ahol önkezével itélkezett maga felett. Ámde a soproni családok, kereskedők, gazdapolgárok és kofák megtakarított pénze ettől még nem térült meg. Jómódú családok szerény viszonyok közé süllyedtek, köztisztületben álló férfiak – a felügyelő-bizottság tagjai – a börtönben kerültek, kereskedők csődbe mentek, néhány „poncichter” fogta a kötelet és ment a padlásra felkötni magát. Az egész város a vérovesztéstől félig alétan támolgott, mint a jámbor polgár, akit elütött a megvadult ló.

Nem sok lehetett, amit szüleim és nagyanyám Schladerer révén vesztek, de elég ahhoz, hogy hosszú időre még takarékosabban kellett élnünk, és apám beszüntette még egyetlen fényűzését is, a vacsorai korsó sört, amit özvegy Ibyné nyálcsordító pörköltillatú vendéglőjéből szoktam hozni az Újteleki utcai patika-házból.³³

Óvoda – elemi – nyelvek

De alighogy kitavaszkodott, kiragadtak eddigi környezetemből, és óvodába adtak. Oldalamon a kis fonott táskával, a táskában az uzsonnával, eleinte a családi körből kivaszítottak keserűségével, később sorsommal kibékülve, mindennap eltiptegtem a Képezde utcai óvodába, ahol Levinszky Anna, a gyerekek „cukros nénije”, örködött felettünk. Felnötteket megszegyenítő odaadással játszottunk itt naphosszat, csodálatos színű papírcsíkobból még csodálatosabb papíros terítőket szőttünk, skatulyákat ragasztottunk, és miközben együgyű nótácskákat énekeltünk, nagyon fontos személyeknek éreztük magunkat.³⁴

1899-ben betöltöttem hatodik évemet, és ezzel halkán becsukódott mögöttem a sokszobás élet első szobájának ajtaja. Helyette kinyílt egy új, tágasabb helyiség ajtaja, a tanteremé. Ősszel beírtattak az evangélikus elemi első osztályába.

A bástyafalra néző osztály képe is feldereng, benne Bünker Rajnárd tanító úr alakja. Magas, választékosan öltözött férfi volt, őszbe vegyülő, szegletesre nyírt szakállal, szelíd szemmel, ezüsthogantújs ébenfabottal. Akkor még nem tudtam, hogy a Múzeumnak is igazgatója és híres népmesegyűjtő, aki vasárnaponként összeül az öreg Kern Tóbiással, a mesemondó utcaseprővel, hogy könyvbe gyűjtse Tóbiás kifogyhatatlan mesekincsét.

³³ A bűvös henger III. fejezet In: Soproni Füzetek '92 szerk. Sarkady Sándor 39–40.

³⁴ Uo. 16.

Bünker Rajnárd mestere volt a hangos szó nélküli fegyelmezésnek. Hogyan csinálta, hogy megtanultunk írni és olvasni, már nem tudom. Észrevétlenül belelopta annak a hatvanegynéhány mindenfajta gyerkőcnek az üstöke alá nemcsak a magyar betűket, hanem a szálkás gót betűvetés tudományát is, úgyhogy az év végén, a vizsgán, a szülők büszkén adhatták kézről-kézre a gyermek-gyászjelentésekre emlékeztető, kékkeretes vizsgalapokat, melyeken kézírásunkban, a hajszálvonalak és vastagítások szép váltakozásában súlyos mondatok pompáztak, mint „Magyarország nem volt, hanem lesz! – vagy gót betűkkel: „Der Herr ist meine Zuversicht.“³⁵

Azokban az időkben a gazdag soproni családok Frauleint, vagy mademoiselle-t, esetleg még angol miss-t is tartottak gyermekeik mellett, mert úgy érezték, hogy ezzel tartoznak társadalmi állásuknak és gyermekeik jövőjének. A gyerekek így aztán addig keverték a magyar, német, francia és esetleg az angol nyelvet is, amíg bábeli recept szerint belezavarodtak a nyelvekbe, a magyart germanizmusokkal és gallicizmusokkal fűszerezték.³⁶

Líceum – kisgimnázium – gimnázium

Ennek az új századnak harmadik évében, 1903. szeptember 1-én léptem át, apám kezébe kapaszkodva, az akkor még nyolc osztályos Líceum küszöbét. Útközben apám kellően előkészített a pillanat nagyságára, s így tíz esztendő értelmem már tudta, hogy nem akármilyen gimnáziumba megyünk, hanem abba az iskolába, amely családjunk férfitagjai nevelőintézete volt már generációk óta.

Az első vedlés előtt állottam: elemistából gimnáziumi diákká kellett változnom, és ennek az átlényegülésnek ebben a szürke, kétemeletes épületben kellett végbemennie, amely az apró gazdapolgár házak között, a Széchenyi tér sárguló fasorai előtt emelkedett. A szomszédos mai postapalota helyén akkor még két patkolókovács műhelye állott. Reggelente itt ballagtak a csordás tülkének hívó szavára a Hosszú-sor (ma Rákóczi utca) és a Hátulsó utca gazdapolgárainak tehenei az Anger-réti legelőre, hogy napnyugtakor ringó tőggel újra megjelenjenek és elnyújtott bőgéssel köszöntsék istállóikat. Patriarkális, egyszerű világ volt. Vergilius Georgiconjának verssorait a licisták a tehénpatak ütemére skandálhatták. ... Ahogy beléptünk, máris magába szívott az örvénylő tömeg. Nagybajuszú parasztagzadák, ferencjósában komorló falusi tiszteletesek és tanítók, keménykalapos városi polgárok, izgatott anyák, kezükön egy-egy riadt szemű diákregrutával, csoportokba verődő nagyobb diákok, akik tavalyi iskolakönyveiket árusították nyüzsgöttek az udvaron és a folyosókon. A levegő a kaptárak zsongó lármájától reszketett. Néha egy-egy tanár tiszteletet parancsoló alakja tűnt fel. Ilyenkor a zsvaj elcsitult és a tömeg széles utat nyitott a tudomány apostolainak és a diáksorsok irányítóinak. ... A tanár abban a korban távolabb állott a tanulótól, mint ma. Köztük a tekintélynek széles szakadéka tátongott, amely felett nem ívelt széles összekötő hid. ... Ez a

³⁵ Uo. 20–21.

³⁶ Uo. 38.

pápaszemes, feketeruhás tekintélyelvű eleinte állandó dermedtségben tartott bennünket, s csak idővel enyhült, amikor tanáraink pillantása és egy-egy mondata elárulta, hogy bennük is meleg szív dobog.³⁷

1907-ben elkövetkezett a második vedlésem ideje. Kisgimnazista bőrömet a rossz iskolai emlékek kóróján hátrahagyva, mint szitakötő az övét a káka szárán, magamra öltöttem a főgimnazista külső díszzeit: a hosszú nadrágot és a kemény gallért...

Egy csapásra minden megváltozott. Mintha egészen más éghajlat alá kerültem volna, holott az iskola ugyanaz maradt. A testi átalakulás, a férfitvé válás folyamata rohamosan haladt a maga útján, a lelki és szellemi pubertás gyors iramban követte. Az osztály is más lett. Sokan átléptek a kereskedelmibe, a tanítóképzőbe, a hadapródiskolába, helyettük újak jöttek. Lecsökkent az osztály létszáma, a megmaradtak átrendeződtek s a keménygallérral együtt az öntudatuk is keményebb lett. A tanárok áttértek a magázásra, a pedellusok visszaköszöntek.³⁸

Nyarálasok³⁹

Apám erszénye nem nyúlt a szomszéd falun, Bánfalván túlra, és így kiköltöztünk a nyárra a Karmelita-kolostor lábánál elterülő, szelídgesztenye erdőktől övezett faluba, amely felett az Álomhegy csupasz sziklafala meredezett, az életuntak kedvenc ugrósáncra a másvilágra.

A Fő tér egyik sarkában állott a Schwenk-ház. Előtte mohos kút, mögötte istállókötől körülvett gazdasági udvar gőzölgő trágyadombbal és eloadult kerttel a pajtán túl. Pompás terep a bérház szűk udvarához és tilalomfáihoz szokott süldőgyerek számára.

A térre tekintő, kétablakos parasztszobába kövartélyoztuk be magunkat ódon, dohszagú bútorok és mennyezetig érő ágyóriások közé. Luther Márton és Melanchton Fülöp színesnyomatú arcképei tekintettek le a kékre meszelt falakról. Alattuk, illő távolságban, a Schwenk-család művirággal koszorúzott fényképei fakultak: Schwenk Mihály mint legény, majd mint tűzér, neje Holzmann Teréz mint korfirmandus leány, majd ketten együtt az esküvőjük napján, és eme eseménynek egyenes folytatásaként – a meztelen csecsemők képei, köztük a velem egykorú Miskáéi, aki egyelőre még az ajtóban állott, vöröshajúan, szeplősen, ellenségesen figyelve a „Stadtleut” beköltözését, mitsem sejtve, hogy húsz év múlva a falu hősi halottainak emlékművén áll majd arany betűkkel a neve és „Elesett Galíciában 1915. március 7-én.”⁴⁰

³⁷ Becht Rezső: Liceumi diákélet a század elején, Emlékezés 155–157. In: SSz. 27 (1973), 155–168. A fenti idézeteket összefogottságuk okán a Soproni Szemlében megjelent részletből vettük. A cikk alapjául A bűvös henger IV. fejezet 1. részében leírtak szolgáltak. In: Soproni Füzetek '93.

³⁸ A bűvös henger IV. fejezet 1. rész In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 29–30.

³⁹ Becht Rezső nagynénje Bécsbe ment férjhez, ahol többször meglátogatták. Egy alkalommal a stájerországi Sinnersdorfbá utaztak a jó hegyi levegőre. Amikor az orvos sürgős levegőváltozást rendelt a samárkőhögösen átesett Irénének, költségkímélő megoldásként Bánfalvát választották.

⁴⁰ A bűvös henger III. fejezet In: Soproni Füzetek '92 szerk. Sarkady Sándor 25–26.

Színház

Fenékig felkavart az első színházi élmény. Nestroy Lumpáci vagabundusza tárta fel előttem a kaput abba a másik világba, ahonnan alig találtam vissza a valóságba. Már maga a régi soproni színház, vörös és arany pompájával, felhúzható nagy csillárjával, no meg a pompás Apolló-függöny, elbűvölt.⁴¹

A nagymúltú soproni színészet nevezetes éve volt az 1904-es esztendő. Addig a német színészet volt az úr a régi szép színházban, a magyar színészek csak vendégek lehettek. A század harmadik évében jelentős kormánytámogatással Szendrey Mihály vette át a pozsonyi és soproni színházakat és kitűnő opera-, operett és drámai előadásokkal valóságos színházlázat keltett a városban.

Mi, licisták, 1904-től főleg a szombat délutáni ifjúsági előadásokat lelkesedtük végig – az Ocskay brigadérost, II. Rákóczi Ferenc fogságát, Hamletet, de nem lévén kényesek, szívesen álmélkodtunk Fregoli átváltozó művész produkcióin is.⁴²

1909-ben megnyílt a régi, szép, de elavult berendezésű színház magyarkodó stílusban épített utóda, és a homlokzatán látható Storno-freskó meztelen női alakja hónapokig szenvedélyes vitákat váltott ki a nyárspolgárokból, vagyis inkább a nyárspolgárnőkből. Persze, mi licisták is ott szorongtunk a malterzagú, még szinte gözölgő nézőtér diákállóhelyén, amikor a „Tatárjárás”-sal ünnepélyesen megnyitották.⁴³

Katonaság

Ha a Kossuth Lajos utcából, a kaszárnyák felől felharsant a trombitaszó, akkor az utca minden konyhájában abbamaradt a mosogatás, meg a krumplihámozás, megszakadt a teppichek porolása, a csecsemők szárazbatétele hihetetlenül meggyorsult, csak az ablakpucolás folyt tovább, bár a szem itt is már az utca végét figyelte. A ténsasszonyok, sőt az akkor még ritka nagyságák is közelebb húzódtak az ablakhoz, de ők persze a sűrű függönyök mögött maradtak, mert a társadalmi konvenció nem tűrte, hogy térdig kihajoljanak az ablakból, mint a Julcsa, meg a Rézi.

A trombita már messziről jelezte, milyen csapattest közeledik. Ha pattogva szólt és a lábakat feszes menetelésre készítette, akkor ez gyalogságot jelentett. Ha a Generalmarsch nyújtott kürtjeleit hozta a szél, akkor lovascsapat közeledett, mégpedig huszárok, ha a kürtész mögött sűrű patacsattogás, tüzérek, ha nehéz ágyúkerekék dübörgése hallatszott.

Általában kortyonként mérték a felemelő élvezetet. Hol egy század gyalogság, hol egy üteg tüzér, hol egy svadron huszár vonult végig az utcán. ... De vásár- és ünnepnapokon, amikor templomba vitték az egész helyőrséget, vagy valamely egykori dicsőséges haditény évfordulóján, legfőképpen pedig a Legfelsőbb Hadúr születésnapján – akkor bizony gyakran ráégett a rántott csirke, mert ilyenkor véget nem érő oszlopokban kopogott,

⁴¹ Uo. 19–20.

⁴² A bűvös henger IV. fejezet 1. rész In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 27.

⁴³ Uo. 30.

csattogott és dübörgött a díszbe öltözött, csillogó, villogó, tölgyfalombos magyar királyi, és császári- és királyi haderő soproni részlege.

Ahogy fülledt nyári éjszakákon a láthatár felett távoli villámlások lobbannak fel, úgy telt meg az új század első éveiben a történelem légköre mind sűrűbb feszültséggel. Hol keleten, hol délen gyúltak ki villanó tüzek az éjszakában, melyet az emberiség még gyanútlanul verőfényes nappalnak érzett.⁴⁴

A kamaszkori Sopron

Látszólag minden a legnagyobb rendben volt, és az élet évről-évre gazdagodott valamivel. A petróleumvilágítást a lakásokból kiszorította a villanyfény, az Ikoahídon megnyílt az első mozgóképszínház, a Hartmann-testvérek „Elektro Bioscop”-ja, ahol ötperces filmcsecsemők Taschner zongorista hatásos aláfestésével az eljövendő „Hindu síremlék” és „Az ezerarcú ember” diadalát készítették elő. Már nem bámultuk meg az utcán itt-ott feltűnő automobilokat, de annál inkább Blériot-nak Sopronban is kiállított aeroplánját. Sőt – az ámuló város tanúja lehetett a lóversenytéren az első soproni repülésnek is, amikor – ha jól emlékszem – egy francia gróf ingatag biplanján kétszer elzúgott a nézők feje felett, akik szerencsére nem sejtették, hogy ez a találmány még milyen végzetes szerepet fog játszani az emberiség és Sopron életében s az akkori nézők életének alakulásában. Lelkesedtünk az első soproni labdarúgócsapat, a SFAC mérkőzése miatt az Anger marhalegelőjén, a bécsi Cricetterekkel és más idegen csapatokkal.⁴⁵

A tánciskola, a licista bál

Csáfordi Tóth Antalnéhez, egy volt bécsi balett-táncosnőhöz jártunk táncórára. Csáfordiné filigrán, szöke özvegyasszonyka volt. ... Ezek az esti táncórák a Széchenyi téri hatalmas Ritter-ház első emeletén, az összeesküvések és titkos összejövetelek légkörében folytak le. A rosszul világított udvaron és a homályos lépcsőkön a mamák úgy terelgették be a nagykabátokba burkolt lányokat, mintha dugárut csempészték volna. Fent a nagy előszobában izgatottan várták a sötétbe öltözött fiúk, mikor érzik a kedves, akinek lakására a szülőktől különféle ürügyek alatt kicsalt pénzen délután pirosszékfűs mellcsokrot küldtetek Raffensperger kertész kifutólányával. Miközben a fiú kihámozta hölgyét a kabátból, a fehér vagy rózsaszínű táncruhán díszlő mellcsokorért sokatmondó pillantást kapott, sőt szerencsés esetben monogramos, vérvörös csárdáskendőt, egészen kivételesen szerencsés esetben pedig selyemszalaggal átkötött hajfűrtöt.⁴⁶

A tánciskolai örömök megkoronázása és a licista élet évről-évre megújuló fénypontja, a nagyleánysorba kerülő leányok első igazi bálja a hagyományos licistabál volt. Január utolsó szombatján egy éjszakára a líceumi ifjúság volt az úr a Kaszinó összes termeiben. A béke minden szépsége és áldása, az ártatlan öröm sugárzása és bája töltötte el a díszes

⁴⁴ A bűvös henger III. fejezet. In: Soproni Füzetek '92 szerk. Sarkady Sándor 30.

⁴⁵ A bűvös henger IV. fejezet 1. rész. In: Soproni Füzetek '93 szerk. Sarkady Sándor 30.

⁴⁶ A bűvös henger IV. fejezet 2. rész In: Soproni Füzetek '95 szerk. Sarkady Sándor 9.

termeket. Kábító fényt árasztottak a hatalmas üvegcsillárok, és a délszaki növényekkel szegélyezett, vörös szőnyeggel borított fölépcsőn a baljós jövő gyanútlan nemzedéke hullámozott a nagyterem felé, ahol estélyi ruhás nagydiákok fogadták a mamákat és mellcsokros leánykáikat.

A Líceumi Zenetársaság tagjainak nagy vonószzenekara, diák dirigense vezérlete alatt egy operanyitánnyal vezette be az ünnepi műsort, amely mindig kétszer olyan hosszú volt, mint az ifjúság türelme. De egyszer vége szakad a leghosszabb műsornak is, s akkor a bársonypamlagokat a tükrös falak mentén sorakoztatják, a pódiumon elhelyezkedik Sopron legjobb cigányzenekara, és a „cigányvajda”, a táncok teljhatalmú intézője, aki hét évvel, ezelőtt mint suta falusi fiúcska került a liceumba, most a Csáfordi Tóth Antalné keskeny keze által remekbe formált világfői biztonságával megadja a jelt a nyitócsárdásra. ...

A „II. négyes” volt a bál első tetőpontja. A rendező kissé zalai vagy vasi zamatú francia vezényszavaira fejlődtek és alakultak a tánc figurái, a hangulat mind emelkedettebb, az arcok mind pirosabbak lettek, úgyhogy a finálé már némi hasonlóságot mutatott a bacchá-náliával, mert a főrendező diadalmas vezetésével az egybekapaszkodott bacchánsnők és bacchánsok végigtáncolták a Kaszinó összes helyiségeit, a földszinti társalgóktól és kártyaszobáktól kezdve, ahol az apák rendezkedtek be erre az éjszakára, végig mind a három emeleten, fel a padlásig. Méltó párja volt a „souper-csárdás”, a vacsora utáni másfélórás, végkimerülésig táncolt, szíveket egymásba olvasztó és a keménygallérokat ronggyá puhító virtustánc, sok „sose halunk meg!” -kiáltással, melyeknek egy részét keservesen megcáfolta a már lesben álló világháború.⁴⁷

Bécs, 1914⁴⁸

Ez az én privát felhőm csak egy foszlánya volt annak a szederjes színű nagy fellegetnek, amely Európa felett mind mélyebbre ereszkedett. Májusban agyonlőtte magát Redl Alfréd vezérkari ezredes, aki eladta Oroszországnak a Monarchia felvonulási tervét. Andrássy Gyula gróf a nyugati hatalmak közvéleményének felvilágosítását követelte arra vonatkozóan, hogy a Monarchia szétdarabolása csak II. Vilmos Németországot erősítené meg, és felborítaná az európai egyensúlyt. Károlyi Mihály gróf a német szövetségből való kiválás és az antanthoz való csatlakozás mellett szállt síkra. Tisza István sorra vívta kardpárbajait politikai ellenfeleivel. A balkáni háború a bukaresti békével ugyan befejeződött, de nyitva maradt az albán kérdés, és a Monarchia és Szerbia között újra fokozódott a feszültség.

Egyszóval: fűtötték a tűzhányót a talpunk alatt, mi meg, az eljövendő háború harcosai, kapkodtuk a lábunkat a mindinkább átforrósodó politikai talajról.⁴⁹

⁴⁷ Uo. 10.

⁴⁸ Lipcsei tanulmányainak befejezését követően Becht Rezső 1913-ban Bécsben kapott tisztviselői munkát, ahol személyesen tapasztalhatta meg az utolsó békeév szellemi és kulturális pezsgését. Ezzel egy időben a háború előszele a hozzáértők számára mind tapinthatóbbá vált.

⁴⁹ A bűvös henger VI. fejezet. In: Soproni Füzetek '98 szerk. Sarkady Sándor, 30.

Sopron, 1914

Június 28-án a soproni Erzsébet-kert tánctermeben önfeledten táncoltak a líceum maturált tanulói és a meghívott ideálok, amely érettségi bálra én is lerándultam Bécsből, amikor egy kifulladás rendőrtiszt váratlanul leintette a zenét és remegő hangon bejelentette, hogy Szarajevóban egy szerb merénylő megölte a trónörökösét és feleségét, miért is mindenféle vigasság azonnal beszüntetendő.

A meleg nyári éjszakában jeges köd ült a szívekre. A vidámszínű leányruhák megfakultak, a fehér ingmellek megfönnyadtak, s fiúk és lányok görcsösen egymásba fonódó kezekkel némán elindultak az Erzsébet-kert fái alól haza. A fiúk nagy része négy hét múltán tovább folytatta az utat – a harctérig és ami még annál is távolabb van: – a hadifogságig vagy a hősi halál ismeretlen távolataiig.⁵⁰

---

⁵⁰ Uo. 39.